

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 2, 2010

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 330.341.1:330.837

Т.В. Бова,

к.е.н., доц., докторант, Донецький державний університет управління

КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ НАУКИ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ»

Анотація. *Визначено підходи до визначення категорійного апарату дослідження інноваційної діяльності в галузі науки «Державне управління». Обґрунтовано поняття «інновації», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність» як об'єкт державного управління.*

Annotation. *Approaches are certain to determination of category vehicle of research of innovative activity in the branch of the science «State administration». It is led to concept «innovations», «innovative process», «innovative activity», as object of state administration.*

Ключові слова. *Аспект, впровадження нововведення, інновація, інноваційно-інвестиційний процес, управління.*

Вступ

Постановка наукових проблем і їх вирішення у межах фундаментальних досліджень теоретичної фізики сформували нове знання у вигляді відкриття законів електромагнітного поля і виникнення електромагнітних хвиль, поділу атомних ядер при переході електронів із одного енергетичного рівня на інший. Однак не дані фізичні закони, а створення радіоелектронної апаратури, атомних електростанцій і лазерних установок революціонізували техніку і технологію виробництва. Теоретичні досягнення фундаментальної науки тільки заклали концептуальну основу для майбутніх інженерно-технічних досліджень і розробок, посередництвом яких накопичене знання і було використано для підвищення ефективності виробничої діяльності.

Однак, ми дозволимо собі виявити певну незгоду із настільки вузьким розумінням інновації, яке зводиться тільки до її визначення у якості наукового винаходу. Останній є „принципово новим рішенням, що дозволяє значно підвищити технічний рівень і якість продукції, удосконалити технологію, підвищити ефективність і покращити умови праці” [7, с.125]. Отже, сфера інновацій за такого підходу обмежується лише науково-технічними і технологічними питаннями.

Аналіз останніх наукових досліджень.

На сучасному етапі розвиток інноваційної сфери в Україні можна охарактеризувати як такий, що не відповідає світовим тенденціям. Саме тому останнім часом серед українських науковців активізувались дослідження, пов'язані з інноваційно-інвестиційними процесами. Численні роботи таких вітчизняних економістів як О. Амоша, В. Антонюк, Ю. Бажал, О. Волков, Л. Гаман, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гречан, М. Денисенко, А. Землякін, М. Крупка, П. Микитюк, І. Лукинов, В. Осецький, А. Пересада, В. Семіноженко, В. Федоренко, А. Чухно та багатьох інших свідчать про актуальність даної проблематики.

Постановка завдання

- визначити підходи до визначення категорійного апарату дослідження інноваційної діяльності в галузі науки «Державне управління»;
- обґрунтувати поняття «інновації», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність» як об'єкт державного управління.

Результати

На нашу думку, таке представлення інновацій засноване не на економічному, а технократичному стилі мислення, що відразу виводить за межі досліджень ті нові ідеї, які не містять явних ознак науково-технічної новизни. Реалії сучасного розвитку свідчать про існування інновацій, які здатні суттєво впливати на існуючі структури виробництва і споживання, не маючи у момент своєї появи на ринку науково-технічної новизни. Прикладом таких інновацій є кредитні картки, інститут страхування, інноваційні методи в освіті тощо. Сюди можна віднести і ноу-хау, які є сукупністю не тільки технічних, але і виробничих, управлінських, комерційних та фінансово-економічних знань, а також досвіду їх застосування, що не пройшли через інститут патентування [1, с.219].

Отже, вихідним у визначенні інновацій має бути не науково-технічна новизна, яка є скоріше характеристикою винаходів, а новизна ринкового характеру. Справа в тому, що ступінь оригінальності науково-технічної ідеї не цікавить споживача, його скоріше приваблює корисний ефект. Тому науково-технічний аспект перетворюється на об'єкт державного управління тільки тоді, коли інновація втілюється у новий продукт, що має ринковий попит. Ринкова новизна передбачає визнання споживачем корисних властивостей нового блага і його переваг над альтернативними. А якщо інновація представляє техніко-технологічний процес, то її можна визнати успішною тоді, коли вона дозволяє отримати економічний ефект, наприклад, за рахунок зниження витрат і зростання якості продукції. Отже, ми вважаємо, що у якості інновації правомірним є розгляд нововведення, під яким слід розуміти нове явище соціально – економічного або технічного характеру.

Якщо ми звернемося до загальнофілософських визначень діяльності, то у найбільш загальному вигляді вона розглядається як „складно організована система різних актів перетворення об'єктів, коли продукти однієї діяльності переходять у іншу і стають її компонентами” [4, с. 79]. Застосовуючи дане визначення до сфери нашого дослідження, ми будемо використовувати у якості вихідного елемента інноваційної діяльності нове явище, яке є результатом розумової, інтелектуальної діяльності, в ході якої відбулося перетворення знання на образ, зразок нового блага, що характеризується науково-технічною і (або) ринковою новизною.

Це нове явище є, по суті, об'єктом інноваційної діяльності, оскільки у подальшому саме воно буде підлягати різного роду перетворенням. Отже, нове явище соціально - економічного або технічного характеру стає вихідною основою для інновацій, але для того, щоб останні реально здійснилися, необхідна відповідна мотивація.

Мотивація – це процес безперервного вибору і прийняття рішень на основі поведінкових альтернатив [3, с.250]. Сучасна наука «Державне управління» використовує розширене розуміння терміну „мотивація”, трактуючи його як загальну детермінацію поведінки взагалі і як таку, що включає в себе всі види спонукань: мотив, потребу, інтерес, стимул, ціль [5, с.18]. Отже, мотивація пояснює цілеспрямованість дій, організованість і стійкість діяльності, спрямованої на досягнення певної мети.

Згідно теоретичних напрацювань у сфері психології і соціології, в альтернативних ситуаціях, тобто там, де індивід має можливість вибору із різних варіантів поведінки, саме мотив орієнтує, направляє поведінку по відповідному руслу і символізує собою певну суб'єктивну значимість даної поведінки для індивіда, виявляє її сенс. Причому любі функціональні дії індивіда мають бути ним осмислені. Саме тому функціональна діяльність індивіда завжди пов'язана з його інтересом, постановкою орієнтаційно-дослідницьких завдань і бажань, прагненням їх виконати.

Зауважимо, що інтерес є особливим мотиваційним станом індивіда, який, як правило, прямо не пов'язаний із якою-небудь актуальною на даний момент потребою. Інтерес як мотиваційний фактор виникає тільки тоді, коли в ході виконання дій, націлених на досягнення певної мети, суб'єкт відчуває зіткнення з перешкодою, яку необхідно подолати, щоб рухатися далі.

Виходячи із вищевикладеного, з'ясуємо мотивацію індивідів до здійснення інновацій. Як відомо, вихідним пунктом економічної діяльності людини є прагнення до задоволення якомога більшої кількості потреб. Однак, потреби зростають випереджаючими темпами у порівнянні з можливостями їх задоволення. Ресурсні обмеження і є тією перешкодою, яка не дозволяє задовольняти всі потреби людини. Тому необхідно напружувати інтелект, щоб винайти нові способи їх задоволення. Тільки у разі неможливості досягнення поставленої мети альтернативним шляхом нововведення починає використовуватися індивідом для підвищення ефективності виробничої діяльності і виступає фактором максимізації доходу. Саме за таких умов і виникає необхідність у нових видах діяльності, які забезпечують впровадження нововведень, результатом яких і є новий продукт, технологія або їх модифікація.

Освоюючи нові або удосконалені продукти, втілюючи у виробництво нові або модифіковані технології, застосовуючи нові форми організації праці і управління в системі підприємницької діяльності індивід на деякий час долає ресурсні обмеження. Отже, на нашу думку, інновацією слід вважати тільки кінцевий результат відповідних дій, а саме нововведення, яке вже отримало реалізацію у новому або удосконаленому продукті, новій або модифікованій технології, новій формі організації праці і управління. Іншими словами, інновація – це впроваджене у практичну діяльність нововведення. Дане визначення збігається зі поглядом видатного українського вченого А. Сухорукова, який стверджує, що інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав реалізацію у вигляді нового або вдосконаленого продукту, реалізованого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, використовуваного в практичній діяльності [3, с.186].

Ті ж види дій, завдяки яким відбулося безпосереднє впровадження нововведення, слід вважати інноваційною діяльністю. Однак, тут необхідно ще раз наголосити, що ніяка діяльність не відбувається без збуджуючого мотиву. Суб'єктами, які перетворюють нововведення на інновацію є підприємницькі структури і держава. Причому здійснюють певні дії дані суб'єкти у відповідності з поставленими цілями.

Щодо останніх, то в літературі з державного управління ведуться численні дискусії з приводу того, що є безпосередньою метою здійснення інновацій. Аналіз робіт тільки вітчизняних дослідників дав можливість виділити ряд цільових установок, спрямованих на досягнення за допомогою інновацій [6, с.25; 9, с.8] : економічного, науково-технічного, екологічного та етнічно-культурного, соціального, ресурсного, податкового, фінансового, соціально-політичного ефектів. Тому виникає необхідність більш детального дослідження даної проблеми.

Якщо розглядати цілеспрямованість суб'єктів інноваційної діяльності, то держава в економічній науці розглядається як інституціональна одиниця, для якої при застосуванні різних рівнів аналізу виокремлюють ряд функціональних завдань. Застосовуючи мікроекономічний підхід ми можемо звести її діяльність до максимізації ступеня задоволення групових потреб при наявних ресурсах. Дослідивши діяльність держави у інноваційній сфері, ми прийшли до висновку, що вона, як виразник загальнонаціональних інтересів, реалізує прагнення до максимізації суспільного добробуту. Тому серед цільових спрямувань держави домінуючими будуть соціально-економічні цілі: підвищення рівня життя населення за рахунок досягнення стабільних темпів економічного зростання на основі інноваційних факторів.

Щодо інтересу підприємництва, то його зазвичай пов'язують із прагненням максимізувати прибуток. В умовах насиченості ринку різноманітними товарами і послугами, вичерпання джерел традиційних ресурсів, розгортання жорсткої конкурентної боротьби досить часто тільки освоєння і випуск нових технологій та продуктів стає вирішальним фактором зростання ефективності виробництва, і, тим самим, його прибутковості.

Однак, поряд із комерційними цілями дедалі частіше серед дослідників стали називатися і інші мотиви здійснення інвестицій та інновацій: прагнення до успіху, розширення сфери впливу, створення можливостей для самореалізації, творення і розвитку творчих потенцій підприємця тощо [8, с. 93]. Останнім часом у зв'язку з необхідністю дослідження нової ролі корпоративних структур з'явилась велика кількість робіт, автори яких наголошують навіть на появі нового феномену корпорації, діяльність якої „в першу чергу відповідає внутрішнім прагненням і ідеалам творців і виходить за межі економічної цілеспрямованості. Превалює, як правило, їх прагнення реалізувати свій творчий потенціал, накоплений раніше, – розробити і організувати виробництво принципово нової послуги, продукції, інформації або знання. По мірі розвитку компанії цей досить сильний мотив доповнюється бажанням самореалізації у якості соціальної структури” [5, с.383-384].

Зауважимо, що така постановка питання не є новою. На протязі останньої чверті XX ст. у межах концепції держави добробуту сформувалася так звана теорія соціальної відповідальності бізнесу, яку представляють такі видатні американські вчені як Ф. Берлі, Г. Мінз, Г. Боуен, К. Уолтон, К. Девіс та інші [5, с. 69; 7, с. 90].

У межах цієї теорії та дискусій навколо її основного постулату про обмеженість прагнення бізнесу до зростання прибутковості реаліями виключно індустріальної епохи, було доведено існування в умовах постіндустріального суспільства категорій як економічного, так і соціального прибутку. Останній зводиться до отримання бізнесом соціальних дивідендів за рахунок соціальної (у тому числі і інноваційної діяльності) на користь суспільства та благодійництва.

Отже, із вищевикладеного слідує, що досягнення комерційного успіху не можна вважати в сучасних умовах єдиною ціллю підприємництва. Однак, на нашу думку, її слід вважати домінуючою серед інших цільових установок бізнесу, які виходять за межі виключно економічних завдань. Якщо більш детально проаналізувати діяльність підприємницьких структур, то стає очевидним, що не розраховуючи на дохід підприємець ніколи не буде братися до справи, тим більше такої ризикової і витратної, як новаторство. Всі інші мотиви можуть також мати місце в діяльності, однак будуть існувати у якості супутніх або другорядних.

Дійсно, новаторство і творчий пошук обов'язково реалізуються у створенні більш конкурентноздатної продукції; виробництво суспільних благ приводить до зростання рівня лояльності клієнтів і споживачів; зростання якості робочої сили за рахунок інвестицій у освіту, зайнятість, підготовку кадрів і медичне обслуговування – до більш високої віддачі від її використання; захист навколишнього середовища і збереження природних ресурсів – до підтримання основи для відтворення одного із основних факторів виробництва тощо.

Таким чином, все вищевикладене сприяє зростанню престижу і легітимності бізнесу в суспільній свідомості, що не може не відобразитися на стабільності і ефективності його основної діяльності. Тому у кінцевому рахунку участь бізнесу у благодійній і соціальній сфері дає додаткові можливості максимізації прибутку і окупності „соціальних інвестицій”. Виходячи з цього, у визначенні інноваційної діяльності необхідним є акцентування на її націленості на досягнення соціально-економічних цілей.

Ще однією проблемою методологічного характеру при визначенні інноваційної діяльності є вирішення питання щодо сфер, в яких вона безпосередньо відбувається. У ході здійсненого нами аналізу існуючих напрацювань було встановлено: по-перше, відсутність одностайності авторів щодо того, які види діяльності за сферами здійснення відносяться до інноваційної; по-друге, невизначеність як самої категорії „інноваційний процес”, так і її співвідношення із поняттям „інноваційна діяльність”.

Так, переважна більшість авторів, по суті, отожднює інноваційний процес із інноваційною діяльністю [7, с. 58; 6, с. 102]. Серед тих дослідників, хто розмежує дане поняття, існують розбіжності з приводу того, на якому саме етапі інноваційного процесу розпочинається і на якому завершується інноваційна діяльність. Існує чимало напрацювань, у яких доводиться неправомірність включення будь-яких етапів розвитку наукової сфери до інноваційної [6, с. 50]. З іншого боку, ведуться багато чисельні дискусії з приводу того, чи закінчується інноваційна діяльність виробничою сферою, чи продовжується до стадій збуту і споживання.

Розглядаючи сутність інноваційного процесу, і знову таки звертаючись до філософії, ми знаходимо загальне визначення категорії процес як „закономірної, послідовної зміни явища, його переходу у інше явище, що тотожне розвитку” [10, с.393]. Використовуючи при визначенні інноваційної діяльності у якості вихідного пункту нововведення, ми з'ясували, що даний об'єкт посередництвом комплексу певних дій перетворюється на інший об'єкт, а саме на новий або удосконалений продукт, нову або модифіковану технологію, нову форму організації і управління. Отже, між двома якісно різними об'єктами (нововведенням і інновацією) знаходиться система дій по перетворенню одного на інше. Причому такі зміни об'єктів відбуваються закономірно і послідовно.

Отже, говорячи про інноваційний процес неправомірно зводити дане поняття тільки до інноваційної діяльності, яка, по суті, є лише складовою певних стадій, внаслідок яких інновація дозріває від народження ідеї до конкретної продукції, технології чи нової форми організації та управління і розповсюджується в господарський практиці та суспільній діяльності.

Ми вважаємо, що доцільним буде виявити певну згоду з визначенням інноваційного процесу академіком Федоренко В. Г, який визначає його як „більш об'ємне поняття, яке означає сукупність етапів, стадій і дій, пов'язаних з ініціюванням, розробкою та виготовленням продукції, технологій, що мають нові властивості, які більш ефективно задовольняють існуючі потреби та такі, що з'являються чи можуть з'явитися” [8, с.279].

Таким чином, інноваційний процес можна представити як процес нагромадження та практичної реалізації нових наукових і технічних знань, як цілісну циклічну систему, що охоплює фундаментальні теоретичні дослідження, прикладні науково-дослідні роботи; дослідно-конструкторські розробки; маркетинг, виробництво і стадію збуту.

Етап фундаментальних досліджень неправомірно включати до інноваційної діяльності оскільки інновація націлена на практичний комерційний ефект. Сама ідея, яка дає їй поштовх, має меркантильний зміст: вона вже не є результатом чистої науки, яку отримано науковцем у вільному, необмеженому творчому пошуку. Тільки у практичній націленості інноваційної ідеї полягає її користь для підприємницького сектора. Фундаментальна наука виступає як область отримання і генерації знань, які у подальшому можуть бути використаними у інноваційній сфері. Саме тому діяльність, яка націлена на комерційну реалізацію нових результатів у вигляді розробок нового виду продукту, технології, нової форми організації і управління, може вважатися інноваційною.

Щодо стадій, на яких завершується інноваційна діяльність, то на нашу думку вона не повинна обмежуватися етапом виробництва так як по мірі розповсюдження нововведення удосконалюється, робиться більш ефективним, отримує нові властивості, що відкриває нові сфери його застосування, ринки, споживачів. В силу цього інноваційна діяльність охоплює етапи виробництва, маркетингу і збуту, які відображають практичне використання та комерційну реалізацію нововведення.

Висновки

Отже, поетапне дослідження підходів до визначення інноваційної діяльності привело нас до розуміння того факту, що управлінське рішення про впровадження нововведення приймається після появи проблеми, яку неможливо розв'язати звичайним способом. Це стимулює до пошуку нових способів дій, розроблення інноваційних проектів, оцінювання можливостей їх здійснення за існуючих ресурсних, технологічних і соціальних можливостей та економічної

вигідності, відбору кращого із запропонованих інноваційних проєктів, їх пробного впровадження, позитивний результат якого дає підстави для тиражування і розповсюдження інновації. Тому до інноваційної діяльності як об'єкта державного управління слід включати цілий комплекс наукових, технологічних, виробничих, організаційних, фінансових і комерційних заходів, здійснення яких приводить до інновацій у вигляді нового або удосконаленого продукту, нової або модифікованої технології, нової форми організації праці і управління.

Література

1. Айсберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. – М.: ИФРА-М., 1999. – 479 с.
2. Вербицька Ю. М. Інвестиційно-інноваційна діяльність як чинник соціально-економічного розвитку регіону // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №8. – С.151-156.
3. Інвестування української економіки: Монографія / За ред. А. І. Сухорукова – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. – 440 с.
4. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / Михайло Крупка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. І.Франка, 2001. – 608 с.
5. Ляшенко В. І. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режими, інститути / Вячеслав Ляшенко. – Донецьк: Дон НГУ, 2006. – 668 с.
6. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент. Навчальний посібник / Петро Микитюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.
7. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений / Ричард Нельсон, Сидней Уинтер / Пер. с англ. – М.: Дело, 2002. – 535с.
8. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності: Навч. посіб./ [Степанов Д.В., Денисенко М.П., Іткін О.Ф.] за науковою редакцією В. Г. Федоренко. – К.: Алєрта, 2004. – 431 с.
9. Пилипенко Г. М., Чернобаев В. В., Механізм ініціювання інноваційного розвитку в Україні / Г. Пилипенко, В. Чернобаев // Економічний вісник НГУ, 2005. – №1. – С. 6-12.
10. Философский словарь / Под. ред. Фролова И. Т. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"